

MEKTEPKE SHEKEMGI TÁRBIYA JASINDAĞI BALALARDIŇ RAWAJLANIWINIŇ ÓZINE TÁN ÓZGESHELIKLERI

Djanxodjaev Nurlan

Asistent oqitiwshi.

Reyinbaeva Sevara

2-kurs magistrant.

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti,

Dene mádeniyatı teoriiyası hám metodikası kafedrası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14173803>

Annotatsiya. Usi maqalada Mektepke shekemgi tárbiya jasındağı balalar dene tárbiyası shınıǵıwların ótiwde háreketli hám milliy háreketli oyınlarımızdı óz ishine alǵan jıllıq baǵdarlama islep shıǵıw. Bul baǵdarlamaǵa tiykarlanıp ótilgen sabaqlar arqalı oqıw pedagogikalıq protsessinde ótkeriletuǵın shuǵıllanıwlarda háreketli hám milliy háreketli oyınlar boyınsha baǵdarlama materialların ótiwde individual shınıǵıw quralları, usıllarınan paydalanıw boyınsha islep shıǵılǵan usınıslar tiykarında balalardıń fizikalıq sapa kórsetkishleri, háreket kónlikpe hám tájiriybeleri, trenirovka nátiyjeliligi asırıldı hám formalandı.

Tayanish sózler: Tańlap alınǵan xalıq milliy oyınların durıs orınlaw bala muskulları, sanları, buwınları, súyek sistemasınıń rawajlanıwına nátiyjeli tásir kórsetedi. Puxta qalıplestirilgen háreket tájiriybelerin ámelde qollaw menen, shınıǵıwlardı orınlaw waqtında bala kúshin únemlew hám onıń itibarın oyın iskerligi waqtında tosattan júz beretuǵın hár túrli tosiqlardıń aldın alıwǵa imkaniyat jaratıp beredi.

Mektepke shekemgi tálim sistemasın jáne de jetilistiriw, materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew, mektepke shekem tálim mekemeleri tarmaǵın keńeytiw, maman pedagog kadrlar menen támiyinlew, balalardı mektep tálimine tayarlaw dárejesin túpten jaqsılaw, tálim-tárbiya procesine zamanagóy tálim programmaları hám texnologiyalardı qollanıw, balalardı hár tárepleme intellektuallıq, etikalıq, estetik hám fizikalıq rawajlandırıw ushın shárt-shárayatlar jaratıw maqsetinde «2017- 2021 jıllarda Mektepke shekem tálim sistemasın jáne de jetilistiriw ilajları haqqında» ǵı PQ-2707-sanlı sheshimi (29. 12. 2016 y.) qabıllandı. Ózbekstan óz ǵárezsizligin qolǵa kirgizgen dáslepki kúnlerden aq dene tárbiya hám sporttı rawajlandırıw, salamat turmıs tárizini en jaydırıw jumıslarına úlken itibar berip kelinip atır. Bárkámal jás áwladtı tárbiyalaw mámleket siyasatınıń ústin turatuǵın baǵdarlarınıń biri retinde belgilendi.

Respublikamızda zamanagóy úzliksiz tálim sisteması qalıplesti.

Bul tálim sistemasınıń tiykarın “Mektepke shekemgi tálim” quraydı. Mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa tálim-tárbiya beriwdiń tiykarǵı maqseti jás áwladtı deni saw, aqılıy jetik, hár tárepleme barksamal shaxs retinde tárbiyalaw hám mektep tálimine tayarlawdan ibarat. Mektepke shekem tálim shólkemi tárbiyashısı mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa dene tárbiyasın úyretiw ushın teoriyalıq hám metodikalıq bilimlerdi iyelewi oǵada zárúrli bolıp tabıladı.

Xalıqtıń den-sawlıǵın bekkemlew Ózbekstandaǵı dene mádeniyatınıń tiykarǵı wazıypalarınń biri. Gárezsizlik dáwirinde ásirese, sport hám dene tárbiyasına bolǵan itibar kúnnen-kúnge kúsheyip barmaqta. Dene tárbiyası aldında dene mádeniyatı hám sporttı xalqımızdıń turmısına kóbirek síndiriw; jaslardı gárezsizlik ruwında tárbiyalawda dene tárbiyası hám sporttıń barlıq túrinen, sonıń ishinde, xalıq dástúrlerinen keń paydalanıw, insanlardıń densawlıǵın jaqsılaw hám olardı ana watandı qorgawǵa tayarlaw hám sol sıyaqlı úlken wazıypalar turıptı. Xalqımızdıń milliy oınları bolsa mine usı maqsette keń qollanılıp kiyatırǵan áhmiyetli dene tárbiyası hám sport qurallarınan biri. Sonıń ushın xalıq milliy oınlarına itibardı kúsheytiw záruriyatı jánede kúsheymekte.

Qádiriylarǵa itibar qaratıw shıǵıs xalıqları mádeniyatınıń júdá kóp elementlerin saqlap qalıwǵa hám olardan ámeliy jumısta paydalanıwǵa imkaniyat jaratadı. Qádimgi jergilikli xalıqlarımız ushın milliy oınlar hám milliy bellesiwler bir waqıtları turmısımızdıń ajıralmas bir bólimi bolǵan, olar xalıq máresimlerinde, toylarında hám úrp-ádetlerinde erkin bir taraw sıpatında kóringen, úlken bir áhmiyetke iye bolǵan. Dene mádeniyatınıń bunday ózine tán quralları járdeminde ata-babalarımız ósip kiyatırǵan jas áwladqa shaqqanlıq, epshilik, kúshlilik hám sabırlılıq kibi qásiyetlerdi qalıplestirgen. Perzentlerimizdi turmıstıń hám tábiyattıń qıyınshılıqlarına shıdamlı, kúshli hám tótepkı bere alatuǵın etip tárbiyalagan.

Jas áwladtıń fizikalıq jaqtan deni saw, miynetke hám watandı qorgawshı sıpatında ósiwi xalıq ushın da, jámiyet ushın da úlken áhmiyetke iye bolǵan. Bunıń ushın oqıwshılar dene mádeniyatı menen tereń shuǵıllanıwı, túrli milliy oınlardan paydalanıw sheberligin iyelewi kerek boladı. Bul bolsa jas áwlad tárbiyasın jánede kúsheytiw, olardı óz xalqı, gárezsiz mámleket hám jámiyet aldındaǵı wazıypasın seziniw ruwında tárbiyalaw áhmiyetli wazıypalar menen baylanıslı.

Balalarda mektepte oqıy baslaǵan birinshi kúnnen baslap-aq miynetke muhabbat, baslaǵan isin aqırına shekem jetkeriw, miynet súygish qábiiletlerin rawajlandırıw imkanın jaratadı. Bunda dene mádeniyatınıń barlıq zamanagóy quralları menen birge milliy oınları da qol keledi, sebebi bul oınlar balalardı fizikalıq, ruwhıy jaqtan tárbiyalawdıń barlıq táreplerin óz ishine aladı.

Millettiń keleshegi bolǵan jaslardı salamat, jetik hám kámil insan etip tárbiyalaw gárezsiz Ózbekstanımız kelesheğiniń tiykarın bekkem bolıwına xızmet etedi.

Mektepke shekemgi tárbiya jasındaǵı balaların dene tárbiyasında salamatlastırıwshı, bilim beriw hám tárbiya beriw wazıypaların ámelge asırıw kózde tutıladı. Xalıq milliy oınları arqalı bul wazıypalardı orınlaw imkanıyatları kóbirek.

Salamatlastırıw wazıypası. Mektepke shekemgi tárbiya jasındaǵı balalar dene tárbiyasınıń eń tiykarǵı wazıypası bala turmısın qorǵaw hám onıń densawlıǵın bekkemlew, onıń organizmin shınıqtırıw jolı menen ózin qorǵaw hám túrli keselliklerge shıdamlılıqtı asırıw, sırtqı ortalıqtıń qolaysız shárayatlarına qarsılıq kórsete alıwǵa úyretiwden ibarat. Bala organizminiń rawajlanıwı ózine tán ózgesheligine iye bolǵanlıǵı sebepli, onıń wazıypaları birqansha anıq formada sáwlelengen: bala súyeginiń qalıplesiwine, taban betiniń jaqsı rawajlanıwına, buwın apparatlarınń pitiwine járdem kórsetetuǵın oınlar; gewde bólekleriniń óz-ara durıs rawajlanıwına imkanıyat jaratıladı; barlıq muskullar rawajlanadı. Sonday-aq, júrek qan-tamır sistemasınıń jaqsı islewine imkanıyat jaratıw kerek qanıń júrekke qarap aǵıwın kúsheytıw, júrektiń bir qalıpte islewin jaqsılaw hám onıń kútilmegende ózgergen júklemge maslasıw uqıbın rawajlandırıw; kókirek qápesi háreketshenligin kúsheytıw, tereń dem alıw hám bunıń uzaq waqt turaqlı bolıwın támiyinlew, ókpeniń hawa sıyımlılıǵın keńeytiw, murın menen dem alıwdı jaqsılaw, ishki aǵzalardıń durıs islewin támiyinlew, oraylıq nerv sistemasın qalıplestiriw, sonday-aq háreketlendiriwshi analizatordı hám ishki sezimler organlardı kámillikke jetkeriw kerek.

Bilim beriw wazıypaları. Mektepke shekemgi tárbiya jasındaǵı balalar menen milliy xalıq oınlarınń ótkeriwde bilim beriw wazıypaların orınlaw úlken áhmiyetke iye. Bul wazıypalar: háreket tájiriybeleri hám uqıplılıǵın qalıplestiriw, fizikalıq qásiyetlerdi (shaqqanlıq, tezlik, iyiliwsheńlik, teń salmaqlılıqtı saqlaw, ephillik, kúshlilik, shıdamlılıq) rawajlandırıw, gewdeni tuwrı tutıwdı, dene tárbiyası haqqındaǵı bilimlerde ózlestiriwden ibarat. Nerv sistemasınıń iyliwsheńligi sebepli balalarda háreket tájiriybeleri úlkenlerge qaraǵanda ańsatıraq qalıpleseı. Bul tájiriybelerdiń kópshiligi (júriw, júgiriw, sekiriw) nen balalar kúndelikli turmısta háreketleniwshi qurallar sıpatında paydalanadı. Háreket tájiriybeleri balanıń qorshaǵan ortalıq penen qarım-qatnas qurıwdı jeńillestiredi hám onı iyelewine jardemlesedi

Tárbiya beriw wazıypaları. Dene mádeniyatı menen denede, balalarda engizilgen tártipke boysınıw ádetin hám xalıq oınları menen ilajı bolsa hár kúni turaqlı shuǵıllanıwǵa umtıladı, olarda mektep hám úyde usı oyındı erkin úyreniw uqıplılıǵın rawajlandırıw, olardı óz teńlesleri hám ózlerinen kishi bolǵan balalar toparında oınlardı shólkemlestiriw, olardı birgelikte orınlawǵa úyretiw kerek. Oqıwshılarda xalıq milliy oınlarına mehir menen oın nátiyjelerine qızıǵıp hám sportshılar erisetuǵın utıslarǵa háwes pene qaraw tuyǵısın tárbiyalaw kerek.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 martdagi “Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5368-sonli Farmoni
2. “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 3-iyundagi PQ-3031-sonli qarori
3. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “Ózbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bóyicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”. Toshkent.: 2017 yil 7 fevral.
4. 2022-2026 yillarda Ózbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yónalishi bóyicha Harakatlar strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturi
5. Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qonuni.
6. Maktabgacha tarbiya Nizomi.
7. Uzbekistonda maktabgacha tarbiya kontseptsiyasi. T. 2008y.
8. So‘g‘lom avlod dasturi. T. 2000y.
9. A.N.Normuradov. Jismoniy tarbiya. T. 1998y.
10. A.B.Кенеман., Д.В.Хухлаева. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни жисмоний тарбиялаш назарияси ва методикаси. Т 1988.
11. Jumaniyazov D.(2024) GREK RIM GURESINDE SHIDAMLILIQ HAM ONI RAWAJLANDIRIW METODLARI .Modern science and Research. 3(6)